

BİLGİ TOPLUMU VE TÜRKİYE

Faruk Kocacık

Öz

Bilgi toplumu, İletişim-Bilişim Devrimi'nin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bilgi toplumunda, endüstri toplumundan farklı olarak ortaya çıkan yapılar ve toplumsal değişimler, beraberinde çeşitli sorunları da gündeme getirmektedir. Bu sorunlar özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha çok hissedilmektedir. Türkiye henüz sanayileşmesini tamamlamamıştır. Bilgi toplumu olma yolunda teknoloji üretebilmek için gerekli politikaları oluşturamamış ve yatırımlarını yapmamış bir ülke konumundadır. Türkiye'de her iki sürecin (sanayileşme ve bilgi toplumu olamama) yol açtığı sorunlar vardır. Bunları aşmanın yolu bilgiye, dolayısıyla da eğitime daha fazla yatırım yapmak, kaynak ayırmaktır.

Anahtar Sözcükler

*Bilgi Toplumu, Toplumsal Değişme, Türkiye
Information Society and Turkey*

Abstract

Information society is emerged as a result of communicative and informative revolution. Different social structure and changes from industrial society gave way to some important problems, especially within developing countries. For example, Turkey is not a country which has passed through successfully all the stages of industrialization. There are no sufficient national production and technology to create a welfare society similar to those in western countries. Therefore, she is sorrowing from both the lack of industrialization and also from pre-conditions of information society. What can be done immediately, as asserted in this article, is to make more investment in economical area and allocate more resources to the Turkish educational system.

Key Words

Information Society, Social Change, Turkey

Giriş

Artan ekonomik ve kültürel karşılıklı bağımlılığa karşın, küresel düzen eşitsizliklerle doludur. Küresel düzen eşitsizliklerin yanısıra farklı olduğu kadar, ortak kaygılara sahip devletlerle doludur.

Toplumların kültürel çeşitliliğini anlayabilmek için tarihte varolmuş dağınık toplum türlerine ve toplumsal dünyayı dönüştüren değişimlere bakmak gerekir.

İnsanlık tarihi geçmişten günümüze kadar üç önemli aşamadan geçmiş, üç önemli devrim yaşamış ve dönüşüme uğramıştır.

1-Bunlardan ilki tarım toplumuna geçiştir. Yaklaşık yirmi bin yıl önce bazı avcı ve toplayıcı gruplar yaşamlarını sürdürebilmek için evcilleştirilmiş hayvanları yetiştirmeye ve belirli toprak parçalarını ekmeğe başladılar. Kır toplumları esas olarak evcil hayvanlara dayanırken, tarım toplumları tahıl yetiştiren, tarımı uygulayan toplumlardır (Giddens, 2000:51).

İnsanlığın birinci dönüşüm aşaması olan tarım toplumunun egemen ideolojisi, savaşı da besleyen tek tanrılı dinlerdi. İnsanoğlunun tarım devrimiyle yerleşik düzene geçmesiyle, bir üretim aracı olan toprağın mülkiyeti üzerine kurulu toprak ağalığı yönetimini devam ettirme anlayışı egemenliğini sürdürmüştür. Ancak yönetim konumunda farklı anlayışların ortaya çıkmasıyla, siyaset dinle belirlendiğinden mezheplere bölünmüştür. Tarım devrimi, teknolojinin oluşturduğu ideolojik düzenlemeye dayalı olan yapılanma, sonuçta Endüstri Devrimi teknolojisiyle değişime uğramıştır (Kongar, 2001:36-37).

2- Endüstri (sanayi) devrimi, insanlık tarihinin ikinci dönüşüm aşaması olmuştur.

Sanayileşme, 18. yy İngilteresi'ndeki insanların yaşamlarını sürdürdükleri araçları etkileyen karmaşık bir teknolojik değişimler kümesinin kısa adı olan sanayi (endüstri) devrimiyle başlamıştır. Bu değişimler arasında iplik eğirme makinesi, buhar makinelerinin kullanılması vardır. (Giddens, 2000:58).

Endüstri devriminin egemen ideolojisi (tarım döneminde olduğu gibi) savaş ve teröre kaynak olan milliyetçiliktir (Kongar, 2001:37).

Milliyetçiliğin gelişimi üç ayrı yönde gerçekleşmiştir. İlki Faşizm'dir. Irkçı, diktatörlükler biçiminde Almanya ve İtalya'da gerçekleşen Faşizm, ikinci dünya savaşı sonunda çökmüştür.

İkincisi Komünizm'dir. Sınıf diktatörlüğü olarak Sovyetler Birliği ve Çin'de görülen bu akım da soğuk savaş sonrası döneminden sonra çökmüştür. Üçüncüsü de ileride değinilecek olan "İnsan haklarına dayalı demokrasi"dir. Endüstri devrimi, hem gelişen sermaye sınıfının diyalektik olarak güçlendirdiği vatandaş-kentli işçileri üretmiş, hem de büyüyen pazar arayışları içinde "milliyetçilik ideolojisini" doğurarak, bugünkü ulus-devletleri yaratmıştır (Kongar, 2001:37).

3-İnsanlık tarihinin üçüncü dönüşüm aşaması ise İletişim-Bilişim Devrimi'dir. Üçüncü büyük teknolojik devrim olan İletişim-Bilişim Devriminin ideolojisi, insan hakları , yani demokrasidir. İnsan hakları ve demokrasi kavramları Sovyetler Birliği yıkılana ve soğuk savaş bitene kadar kabul görmeyen bir kavramdır. Günümüzde bu kavramlar ideolojik hedefler olarak ön plana çıkmaktadırlar (Kongar, 2001: 37-38).

Ancak bir toplumun Endüstri devrimini yaşamayı, yukarıda da değinildiği gibi nasıl onu zorunlu olarak demokrasiye değil de Almanya ve İtalya'da görüldüğü gibi, ırkçı ya da Sovyetler Birliği'nde ve Çin'de görüldüğü gibi sınıfsal diktatörlüklere dönüşmesine yol açıyorsa, aynı şekilde İletişim-Bilişim Devrimi de zorunlu olarak temel hak ve özgürlüklerin gelişmesine değil, tersine bunların denetlenmesine yol açan etkenler de yaratabilir (Kongar, 2001: 39).

İlerleyen teknoloji iki açıdan kullanılabilir. Teknoloji bireysel hak ve özgürlüklerin gelişmesi için kullanılıyorsa, insanın özgürleşmesine, bireysel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması için kullanılıyorsa köleleşmesine yol açabilecektir.

Bilgi Toplumu

Küreselleşme, yukarıda da açıklandığı gibi insanlığın geçirdiği üçüncü büyük devrim olan İletişim-Bilişim Devrimi'nin görüntülerinden biridir.

Küreselleşmenin iki kaynağı vardır. Birincisi teknolojik, diğeri siyasal kaynaktır. Teknoloji kaynağını da iki farklı devrim oluşturmaktadır. İlki iletişimi teknolojisi devrimi (telefon), ikincisi ise bilişim teknolojisinin devrimi (bilgisayardır). Bu ikisi yani telefon ve bilgisayar bir arada geliştiği için yeni bir teknoloji "İletişim ve Bilişim Devrimi" doğmuştur (Kongar, 2001:19).

1967 yılında ABD'de sosyal gelirin % 25'ini bilgi-iletişim mal ve hizmetlerinin üretimi, işletme ve dağıtımından kaynaklanması nedeniyle "bilgi toplumu" olduğu belirtilmiştir (Erkan, 1998:71).

Bilgi sektörünün ürünü olan mallar arasında bilgisayarlar iletişim ve elektronik araçlar, elektronik haberleşme, reklam, eğitim, iletişimi geliştirme araştırmaları ve hizmetleri, sigortacılık, danışmanlık araştırma-geliştirme firmaları yer almaktaydı. ABD'nin 1977 yılındaki mali gelirinin yaklaşık yarısı bu sektörden elde ediliyordu. Bu nedenle yeni doğan bu toplumsal yapıya değişik adlar verilmiştir. Örneğin, Fritz Machlup "bilgi ekonomisi", Ralph Dahrendorf "postkapitalizm", Amitai Etzioni, "Postmodern", Daniel Bell "Post- endüstriyel, Peter F. Drucker "Post Business Society, Masuda ve Porat "Information Society" (Bilgi Toplumu) diye adlandırmıştır (Erkan, 1998: 72).

Bilgi toplumu ile enformasyon toplumunun ne olduğu konusunda farklı yaklaşımlar vardır. İlki, bilgi toplumunu maldan çok bilgi üreten bir toplum olarak görür. İkincisi, bilgi toplumunu enformasyon patlaması olarak ele alır. Üçüncüsü, bilgi toplumunu iletişim ve enformasyon teknolojileriyle özdeşleştirmektedir. Aralarında fark olmamasına rağmen bu yaklaşımlar bilgi ile enformasyon arasında net bir ayırım yapmamaktadırlar (Irzık, 2002:6).

Bilgi ya da enformasyon toplumu insanların yaşamlarını ilgilendiren çeşitli enformasyona kolayca erişebilmelerine, bu enformasyonu bilgiye dönüştürebilmelerine ve dolayısıyla da kendilerini geliştirebilmelerine olanak tanıyan bir toplum olarak tanımlanmaktadır (Irzık, 2002:6)

İletişim ve Bilişim döneminde teknoloji sayesinde bilgi üretimi önem kazanmıştır. Sanayi toplumunun maddi ürünü yerini artık bilgi üretimine bırakmıştır.

Günümüzde bireyler yoğun bir biçimde bilgisayar, televizyon ve video iletişimiyle kuşatılmış durumdadır. 1970'lerden beri süregelen teknoloji patlaması beklenmedik düzeyde toplumu ve ekonomileri etkiledi. Bu süreç içinde "bilgi devrimi" olarak tanımlanan bilgi teknolojisindeki gelişmeler toplumları bilgisayara bağımlı kılmakta gecikmedi (Tekeli, 1994:16).

Yukarıda açıklandığı gibi tarım, sanayi ve bilgi toplumunun temelinde kendilerine özgü belli bir teknoloji yatmaktadır. Teknoloji değişimi toplumda ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda etkiler yapar, yeni değişim süreçleri ortaya çıkar (Erkan, 1998:92-96).

Yeni teknoloji ilk olarak üretim sürecimde yani **ekonomide** kullanılır. Bu da yeni iş, bölümü ve uzmanlaşmalara neden olur, yeni meslekler doğar . Teknolojinin **sosyal** alandaki yansımasıyla ortaya çıkan yeni meslekler ve sosyal tabakalar, örgütlenerek toplumda kendi ağırlıklarını hissettirmeye başlar ve yeni gelişen **siyasal** grupların siyasal mücadelesi ortaya çıkar. Sosyal alanda özgür ve eşitlikçi bireyler ortaya çıkmış, ulus-devlet parlamenter yapı ve demokrasinin doğmasına yol açmıştır. Teknolojik yenilenmenin en son yaşandığı alan ise **kültürel** alandır. Bireyler sahip oldukları değer, kuram ve davranış kalıplarını korumak isterler. Bu nedenle teknolojik yenilenmeler kültürel alanda gecikmeli olarak yansır.

Teknolojik yenilenme ile ortaya çıkan değişim süreçleri her toplumda, toplumun yapısal özelliklerine bağlı olarak farklı sonuçlar ortaya koyar. Örneğin, yeniliğe, değişime açık toplumlarda teknolojik yeniliğin etkileri daha hızlı ve daha etkin bir biçimde görülebilir. Sanayi ve bilgi toplumlarındaki yapısal unsurlar karşılaştırılacak olursa aradaki farklılıklar şöyle özetlenebilir (Masuda, 1990: 6-7; Erkan, 1998: 102-103; Crawford, 1991: 6; Bozkurt, 1996: 43):

Sanayi Toplumu	Bilgi Toplumu
. Buhar Makinesi	.Bilgisayar
. Maddi Üretim	.Bilgi üretimi
.Fiziksel emek	.Zihinsel emek
.Fiziksel Sermaye	.Beşeri Sermaye
.Fabrikalarda üretim	.Veri bankaları ve bilgi ağlarına bağlı üretim
.Yeni pazarlar için Kolonilere yönelme	.Ulusal sınırları ortadan kaldıran Küreselleşme
.İmalat Sanayinin Ön Planda olduğu tarım, sanayi ve hizmetler şeklinde üçlü endüstriyel yapı	.Bilgi endüstrisi
.İşbölümü üretim tüketimin ayrılması (meta ekonomi)	.Müşterek üretim ve kullanımda paylaşım (sinerjik ekonomi)
.Arz ve talebe dayalı Fiyat Mekanizması	.Gelecekteki amaçların gerçekleşmesi için bilgi kullanımı
.İşletmeler önemli	.Gönüllü topluluklar önemli
.Özel mülkiyet rekabet ve kar artışı ön planda	.Müşterek katılım ve sosyal yarar ön plandadır. (*)
.Merkeziyetçilik	.Çok merkezlilik
.Sınıflı toplum	.Çok merkezli fonksiyonel toplum
.Parlamentar demokrasi	.Katılımcı demokrasi
.İşçi Hareketleri	.Sivil hareketler
.İşsizlik, savaş, faşizm	.Gelecek şokları, kişisel terör ve sorunları
.Kitlese tüketim toplumu	.Kitlese bilgi toplumu (Sınırsız üretilen ileri düzeydeki bilgi)
.Maddi değerlerle psikolojik ihtiyaçların tatmini	.Amaca yönelik gelecekteki başarı ihtiyacının tatmini (zaman değeri)
.Bireysel özgürlük ve hümanizma düşüncesi	Toplumsal katılım ve küreselleşme

(*) Batı kaynaklı açıklamalar Masuda'nın bilgi toplumunun birlikte üretim ve kullanımda paylaşım biçimindeki sosyallik ilkesine dayalı toplum yapısı yerine, bireyin kendini geliştirmesi ve gerçekleştirmesine yönelik gelişmelerin daha belirgin olacağını savunmaktadır. Ancak hem sosyallığın, hem de bireysellikliğin birlikte bilgi toplumunda önemli olacağını kabul etmek daha doğru olacaktır.

Tablo 'da yer alan sanayi ve bilgi toplumu arasındaki farklılıklarda dikkati çeken noktalardan biri merkeziyetçilikten, çok merkezli olmaya gidiştir. Bilgi toplumunun çok merkezli özelliği sosyal yapıda, siyasal alanda iki önemli sonuç ortaya çıkarır. Birincisi bilgi teknolojilerinin sınır tanımayan özelliği, geleneksel yapı ve değerleri çözmekte ve bireysel haz ve yaşantıyı merkezleştirmektedir. İkincisi ise, bu çok merkezlilik (veya merkezsizleşme) ulus-devleti ve onun bütün sosyal ve siyasal bağlamlarını içerden ve dışardan kuşatmaktadır (Masuda, 1990: 6-7 ve Bozkurt, 1996:165).

Yukarıdaki açıklamalar paralelinde konusu ele alan ve bilgi toplumunun özelliklerini sıralayan birçok kaynak vardır. Bunlardan birine göre bilgi toplumu

bilginin toplumdaki rolünü vurgulayan bir kavramken, bilgilen(diril)miş toplum ise sosyal örgütlenmenin özel bir şeklini göstermektedir (Castells, 1997: 21).

Bir diğer kaynağa göre de bilgi toplumunda bilgi merkezi önemdedir. İşletmenin mantığı küreseldir, bilgi sektörü kurumsallaşmıştır. Çevre koruma bilinci yüksektir, gönüllü kuruluşlar (sivil toplum) etkindir. Birey merkezi öneme sahiptir. Toplum örgütlü bir toplumdur (Çoban, 1997: 36-47).

Bell, Bilgi toplumunun beş boyutu bulunduğunu belirterek, söz konusu özellikleri farklı bir sınıflama ile ele almaktadır. Birinci, boyut, mal üretiminden hizmet sektörüne doğru bir değişimin yaşandığı **ekonomi** ile ilgilidir. İkinci boyut, **çalışma alanı** içinde ortaya çıkan ve yapılan işin türünde teknik ve profesyonel sınıfın üstünlüğü lehine bir değişme vardır. Üçüncü boyut, sanayi sonrası toplumun, toplum için gerekli yeniliklerin sağlanmasında ve siyasal kararların alınmasında **kuramsal bilginin merkezi rol almasıdır**. Dördüncü boyut, teknoloji ve **teknolojik değerlerin kontrolü** anlamında geleceğe yöneliktir. Beşinci ve son boyut ise, **karar almayı** ve yeni bir entelektüel teknolojinin yaratılmasını içerir (Akt. Poloma, 1993:326-327).

Bu beş boyut ayrı ayrı ele alınıp geniş değerlendirmelere tabi tutulabilir. Örneğin bunlardan ikincisi ile ilgili olarak ileri sürülen görüşlere göre beden işçiliği yerini artık bilgi işçiliğine bırakmıştır Bunun iki nedeni vardır. Birincisi düzenli olarak emek-yoğun sanayilerden bilgi yoğun sanayilere geçiştir. İkinci neden ise eğitim ve işletme yönetiminin son 40 yılda bütün dünyaya yayılmış olmasıdır. Sonuçta imalat sanayiindeki beden işçileri toplumun sevgilisiyken, şimdi hızla üvey evlat olma yolunda olduğu şeklinde değerlendirmeler yapılabilmektedir (Drucker, 1994:140-141).

İleri teknolojiler sayesinde, uzun dönemde kişi yeteneği ve emeği ikame edebilecektir. Bu yolla, ucuz işgücü sağlanabileceği gibi zeka, verimlilik ve etkinlik yönünden de aşamalar kaydedilecektir. Bu durumun radikal bir toplumsal değişimi de beraberinde getireceği bilinmektedir. Toplumda, bireyin zamanı nasıl değerlendireceği kaygısının azalması beklenmektedir. Günümüzün çalışma etkinliği ve ahlaki kurallarında değişiklikler olacağı kesindir. Kişilere daha çok serbest zaman etkinlikleri sağlayacağı için yeni teknolojinin yarattığı sanatsal ifadelerle kültürel zenginliklerde eklenecektir. Bunun sonucunda, endüstriyel toplumun bir serbest zaman ve dinlence yoğun topluma dönüşüm içinde olduğu izlenmektedir. Gerek politik ve toplumsal yönlendirme, gerekse kişide oluşan yeni yaşam felsefesi içeriğinde yeni bir “kavram” arayışına yönelmektedir (Tekeli, 1994:67).

Bilgi toplumunda sanayi toplumunun meslek yapısından daha farklı bir meslek yapısı oluşması söz konusudur. Sanayi toplumunun mavi yakalı işgücü yerini beyaz yakalı işgücü alacaktır. Bilgi toplumunda, daha gelişmiş yüksek bir teknoloji kullanılacağından üretimde daha az sayıda işçi kullanılacaktır ve işgücü sanayiden çok hizmet kesiminde toplanacaktır (Kocacık, 2000: 106).

Bilgi toplumunun getireceği sorunlardan biri de psikoloji alanı ile ilgilidir. Bilgi toplumuna geçişle birlikte psikoloji araştırmalarında değişen kimlik, kendilik anlayışları, insanlar arası ilişkiler ve yeni davranışsal-duygusal bazı sorunların ön plana çıktığı ve incelenmeye başladığı görülmektedir. (Karancı, 2002:12)

Psikoloji ilgi alanındaki değişim, psikolojinin hem öznesi hem de nesnesi olan insandaki değişmeleri takip etmektir. Bu çerçevede örneğin gelişim psikolojisi bilgisayarla büyüyen çocukları, sosyal, duygusal, zihinsel yönleriyle incelemek zorunda kalacaktır. Ayrıca klinik psikolojide başlamak üzere olan bir uygulamada internet üzerinden terapi uygulanmaktadır. Bunlarla ilgili de farklı grupların özelliklerine göre erişim modelleri ve kullanıcı analizleri ile ilgili projeler geliştirmek psikolojinin sorumlulukları arasındadır (Gülgöz, 2002: 11).

Bilgi toplumunda önem kazanan bilgi üretimi ve kullanımı ile ilgili hukuksal sorunlar da gündeme gelmektedir. Bilgi mülkiyetine (fikir mülkiyeti) ilişkin mevcut hukuksal kurallar ile örf ve adetler üzerindeki baskı ve gerilim giderek artmaktadır. Mevcut fikirsel mülkiyet rejimi, değişen koşullar karşısında etkinliğini büyük ölçüde kaybetmekte, yetersiz kalmaktadır. Artan bilgi paralelinde, bilgi üzerindeki haklara da saldırılar artmaktadır. Korsanlık, sahtecilik, bilgi hırsızlığı, taklitçilik gibi durumlar sık sık ortaya çıkmaktadır. Telif haklarının, patentlerin, markaların ve ticari sırların ihlaline hayatın her alanında ve ülkeler arasında da rastlanabilmektedir. Mülkiyet hakkında tartışmalar sürüp gitmektedir (Yüksel, 2001: 88-89).

J. Stuart Mill'e göre özgür düşünme ve ifade hem doğru kararlara varma bakımından hem de gelişme bakımından önemlidir. Fikirlerin kullanımına sınırlama getirmek, bireysel gelişmeyi engellediği gibi, teknolojik yenilikleri ve insan bilgisinin gelişimini de engellemektedir. Durum böyle olunca telif haklarının, patentler ve ticari sırların haklılaştırılması da zor görünmektedir. Bu konuda tartışılan diğer bir konu da fikirsel ürünlerin, bilgilerin, sadece özel değil, kamusal nitelik de taşıdıklarıdır. Bu çerçevede özellikle az gelişmiş ülkeler tarafından öne sürülen diğer bir tartışma konusu da tüm bilgilerin, fikirsel ürünlerin insanlığın ortak kültürel mirasının bir parçası olduğu şeklindedir (Yüksel, 2001: 107).

Kısacası bilgi üretimi ile ilgili bu tartışmaların hukuksal zeminlerde çözüme kavuşturulması kaçınılmazdır.

Enformasyon teknolojisindeki gelişmeler özerk, özgün ve farklı kültürel oluşumlara olanak tanımamakta, aksine dünya çapında egemen, başat ve tek bir kültürün oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Bunun tipik örnekleri, dünyanın hemen her ülkesinde görülebilecek olan televizyon ve video setleri, standartlaşmış film ve programlarla, evrensel bir dil kullanan bilgisayarlardır. Enformasyon teknikleri, kültür hizmetlerinin niteliğini tanımlayan ve üreten tekelleşmiş tek merkezden yönlendiren bir kültür ve eğlence pazarının doğmasını sağlamaktadır. Bu olgu, insanların özgün kültürel gelişmelerin özünü teşkil eden mekanizmaların hızla yok olmasına yol açmaktadır (Kaplan, 1991:21).

Bilgi toplumunda, bireyselliğe aşırı derecede yüklenilmesiyle insanlar topluma karşı yabancılaşmaktadırlar. İnsanlar bilgisayarlar sayesinde kendi kendine yeterli bir varlık haline gelmektedirler. İnsanların çalışma ve oyun arkadaşları artık bilgisayarlar olmuştur. Bilgi toplumunda, teknolojik gelişmişlik sanayi toplumlarının ucuz ve niteliksiz işgücünün yerine, bilginin üretilmesine yönelik eğitilmiş işgücünün olmasını sağlayacaktır. Artık pazara yakınlık doğal kaynak, hammadde gibi sanayileşmenin önemli zorunlulukları da ortadan kalkıyor. Çünkü bilgi, günümüzde üretimin ve servetin bir numaralı kaynağı olmaktadır.

Mega teknolojilerin öncülük ettiği, giderek artan küresel rekabet şartları altında artık toplumlar kapitalist ötesi toplum olma sürecine girmişlerdir. Sanayi sektörü üzerine, hizmetler sektörünün ağırlık kazandığı yeni ekonomik yapıda “bilgi” sermayeden daha önemli hale gelmektedir. Kapitalist ötesi toplumlar, bu özellikleri bakımından “bilgi toplumları” adı ile anılırlar (Kurtulmuş, 1996: 47).

Teknolojinin hızla gelişmesi, tüm değişmelerin maddi temellerini oluşturmaktadır. Bu değişim endüstri toplumundaki sınıf yapısını da etkilemektedir. Hızla gelişen teknoloji kültürel bir üst yapının ortaya çıkmasını da sağlamıştır (Zijderveld, 1985: 131-132).

Drucker, (1991:182-183) bilgi toplumunda Marx’ın değiştiği anlamda bir kapitalist sınıfın artık olmadığını, eski kapitalist sınıfın gerilediğini belirtir. Yeni toplumda her birey ve kuruluş ürettiği bilgi kadar bir toplumsal sermayeye sahiptir, meslekler çeşitlenmiştir. Teknoloji bu sınırsız niteliği ile, küresel ekonominin, siyasetin, yönetimin kısacası tüm değişmelerin temelini oluşturur.

Ayrıca bu süreçte ulus-devlet yok olmayacaktır, önemini koruyacaktır fakat vazgeçilmez olmaktan çıkarak, giderek gücünü diğer kurumlarla paylaşacaktır. Tek düzeleşecektir, her biri kendi topraklarında egemen olacak, herbiri kendi topraklarıyla tanımlanacaktır (Drucker, 1993: 22 ve Kennedy, 1995: 157-173).

Toplumun demokratikleştirilmesi yönünden de bilgi toplumunda önemli etkiler ortaya çıkabilmektedir. İnsanlar bilgi toplumunda bilgisayarlardan yaptıkları işi daha iyi anlayabilmek ve bu bilgiyi kendi yaşamları üzerinde denetim kurmak için yararlandıkça, katılımcı bir yöne yönelirler. Katılımcı ekonomilerde, bilgisayarlar karar sürecinin merkezleşmesine de katkıda bulunacak biçiminde herkese ulaşan bilgilerin miktarı ve yararlılığını çoğaltmak için kullanırlar. Katılımcı ekonomilerdeki bilgisayarlar hızlı bir iletişim kurulmasını sağlayabilir, böylece kültürel ve siyasal söylemi zenginleştirebilirler ve genel olarak toplumu demokratikleştirebilirler (Albert, Hahnen, 1994:227).

Katılım sürecinin sadece ekonomik alanda değil, sosyal, kültürel, siyasal alanlarda da egemen olması, yirmi birinci yüzyılda beklenen bir durumdur. Siyasal anlamda insan haklarının ön plana çıkması, üretilen siyasal kararlara katılım, toplumsal ve kültürel olaylara katılım, kimlik geliştirme ve kimliği ispat etme açılarından da ele alındığında “katılım” değişkeninin gerek bireysel, gerekse ulusal düzeyde Yirmi birinci Yüzyıla damgasını vuracağı anlaşılmaktadır. Gerçek anlamda katılımcı bir demokrasi Yirmi birinci yüzyılda sadece ulusal toplumların değil, uluslar arası birliğin de temel ilkesi olacağı izlenimi vermektedir (Kongar, 1992:13).

Bilgi Toplumu ve Türkiye

Türkiye’nin sanayileşme sürecine geç başlamış bir ülke olması, bilgi toplumunun alt yapısının temel koşullarını oluşturan gelişmelerden yeterince yararlanmasını da engellemiştir.

Türkiye’nin sanayileşme sürecine baktığımızda yarı sanayileşmiş bir toplum olduğu., sanayileşmeyi ithal teknoloji ile bugünkü aşamasına ulaştırdığı ve bilişim teknolojisini de ithal teknoloji olarak kullandığı görülmektedir. Bugünkü sanayileşmiş ve bilgi toplumuna girmiş veya girmek üzere olan toplumlara bakıldığında, hepsinin teknoloji üretebilir bir konumda olduğu görülmektedir (Erkan , 1998:214)

Türkiye’de varolan kültür ile ithal teknoloji arasında bir kopukluk kalmış ve teknolojiyi üretmenin ön koşulları yaratılmamıştır. Türkiye ne sanayi toplumunun ne de bilgi toplumunun teknolojisini kendisi üretmemektedir. Bu teknolojik gecikmenin temelinde, bir kültür gecikmesi yatmaktadır. Kültürel alan, insanlara geçmiş kuşaklardan miras kalan değer, norm, düşünce biçimleri, dünya görüşü ve davranış kalıplarını kapsar. Teknolojik değişmeden kültürel değişmeye uzanan yolda, ekonomik, sosyal ve politik unsurlar daha hızlı değişirken, insanoğlu sahip olduğu kültür normlarından kolay kolay vazgeçemez. İşte bu durum, kültürel gecikmeye neden olur (Erkan, 1998: 216).

Batı toplumları, aklın ve bilimin önemini kavramışlardır Batı toplumları, olay ve olguları açıklarken, aklın ve bilimin ışığında neden-sonuç ilişkisine göre açıkladıklarından olayları ve olguları objektif olarak değerlendirirler. Ülkemizde genellikle olay ve olgular geleneksel kalıplar içinde ele alındığından yaratıcılık ortaya çıkamamaktadır. Bu durum bilgi toplumu olma yolunda önemli engeldir. Bu nedenle yenilikçi ve rekabetçi piyasa ekonomisini olgunlaştırma yönünde , uygun eğitim ve kültür politikaları yanında etkin bir rekabet politikasının hızla uygulanmaya aktarılması gereklidir (Erkan, 1988: 225).

Sanayi toplumunda “üretim yapma bilgisi”ne sahip olma yeterli idi. Bilgi toplumunda ise “teknoloji üretim bilgisi”ne sahip olma önem kazanıyor. Bugünkü batı dünyası teknoloji üretme bilgisini tekelinde tutmaktadır. Batı, bu sonuca varabilmek için belirli bilgi seviyesine ulaşmış, bu bilgiyi yeni üretim teknikleri oluşturmakta kullanabilmiştir. 21. Yüzyılın bilgi toplumunda mukayeseli üstünlük sahip olunan teknolojiye göre şekillenecektir (Sadıklar, 1995:112-113).

Türkiye tarım toplumu görüntüsünden yeterince kurtulamamış, sanayi ve hizmetler sektörünü yeterince geliştirememiştir. Sanayi toplumunu atlayarak, bilgi toplumuna ulaşmak olanaksızdır. Çünkü, bilgi toplumu temelini sanayi toplumunun kendine özgü kurum ve kuralları ile geliştirdiği ekonomik-sosyal-teknolojik görüntü üzerinde şeklini bulmaktadır. Tarım toplumundan, bilgi toplumuna geçmeyi düşlemek anlamsız bir tavidir. Dolayısıyla, Türkiye’nin sanayi toplumunun kurum ve kurallarına tam olarak ulaşması gerekmektedir. Bu süreci yaşamadan bilgi toplumu aşamasına ulaşmak olanaksızdır.

Sonuç

Bilgi toplumu, iletişim-bilişim devriminin en somut görüntüsüdür. Bilgi toplumunda teknoloji sayesinde bilgi üretimi önem kazanmıştır.

Bilgi toplumunda bilgi teknolojileri ile sosyal değişme arasındaki ilişkiler ve ortaya çıkan değişmeler iki noktada özetlenebilir:

İlki, bilişim teknolojilerindeki değişim ve hızın, sosyal yapıyı çok hızlı bir değişim sürecine sokmuş olmasıdır.

İkincisi sosyal değişimin çok hızlı olması, bireysel ve toplumsal hayatın parçalanmasını da hızlandırmaktadır. Bu parçalanmalar bireyde olduğu kadar onun aile hayatında, eğitim de, siyasal, hukuksal alanda da ortaya çıkabilmektedir.

İki noktada özetlenen sosyal değişme ilişkilerinin ve yol açtığı sorunların önemli bazı örneklerini şöyle ele alabiliriz.

Daha önce de değerlendirildiği gibi, merkeziyetçilikten çok merkezli olmaya doğru gidiş ile iki sonuç ortaya çıkmıştır. Bunlar bilgi teknolojilerinin sınır tanımazlığı, geleneksel yapının ve değerlerin çözülmesiyle ulus-devlet'in kuşatılmasıdır.

Yukarıda açıklanan, bilgi toplumuna geçiş ile ortaya çıkan değişmeler ve bu değişmelerin yarattığı sorunlar, insanlık için tam olarak mutluluk ve güven yaratmadığını ortaya koymaktadır. Elbette ki bilgi toplumunun bireyler ve toplumlar için yukarıda da açıklanan çok önemli yararı olmuştur ve olacaktır. Ancak değişimin bireylere ve toplumlara aynı ölçüde eşit bir biçimde yarar sağlamadığı da açıktır. Bunun aşılmasız yollarının bulunması kaçınılmazdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin sorunları daha da artmıştır. Bir yandan sanayileşme sürecini tamamlayamamış olmanın sıkıntılarını yaşarken, diğer yandan da teknoloji üretmemenin sorunları ile dışarıdan alınan teknolojilerin kendi ideolojileriyle uyumsuzluğunun ortaya çıkardığı bunalımlar nedeniyle sorunlar yaşamaktadırlar. Bunların bilgi toplumuna geçiş süreçleri nedeniyle yaşadığı sorunların iyi araştırılıp, çözüm önerileriyle birlikte ortaya konulması gerekmektedir.

Türkiye ile ilgili olarak bu çerçevede şunlar söylenebilir.

Türkiye'de henüz sanayileşme sürecinin tamamlanamamış olmasının sıkıntıları yaşanmaktadır. Batı toplumlarının bilgi toplumuna geçmiş olması Türkiye'nin zorluklarını arttırıyor. Türkiye batıdan teknoloji aldıkça, aldığı teknolojinin ve o teknolojiyi sağlayan ideolojinin, kendi ideolojisi ile uyuşmamasının bunalımını yaşamaktadır. Toplumsal sorunlarının temelinde bu süreç yatmaktadır.

Türkiye'de bilişim teknolojileri kullanılmaktadır. Bilgisayar, cep telefonu, vb. teknolojik araçların bir amaç değil bir araç olduğunu anlayamıyoruz. Bunları gösterişten çok bize sağlayacağı yararları gözardı edebiliyoruz.

Sorun sadece bireyler açısından değil, devlet açısından da önem taşımaktadır. Devlet bilişime destek verdiğini ortaya koyarken, somut bir öncelikli planı bulunmuyor. Dış ticarete tekstile verdiği önemi, bilişim teknolojilerine de verse, yabancı yatırımın da artmasını sağlayacaktır.

Dünyadaki değişmeler paralelinde Türkiye'de de bazı değişmeler gerçekleşmelidir. Örneğin bilim teknolojilerinin ve makineye yapılan bir yatırım olarak değil, insana yapılan bir yatırım olarak kabul edilmesi gerekir.

İnsana, bilgiye yatırım yapmadıkça da Türkiye'nin bilgi toplumu olması çok zordur.

Türkiye insana ve bilgiye yatırımı yaparken de kaynaklarını öncelikle öğretime ayırmalıdır. Toplumsal yaşamda bilgiyi egemen kılamadığımız için sorunlar yaşamaktayız. Bilginin kaynağı eğitim kurumları ve özellikle de üniversitelerdir. Eğitim sistemimizin bilgiyi egemen kılabilecek biçimde düzenlenmesi ve eğitime daha fazla kaynak ayrılması kaçınılmazdır.

Kaynakça

- ALBERT, Michael-HAHNEL, Robin. (1994), **Geleceğe Bakmak, 21. Yüzyıl İçin Katılımcı Ekonomi**, Çev: O. Akınbay, Ayrıntı Yayınevi, No: 97, İstanbul.
- BOZKURT, Veysel. (1997), **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, Sistem Yayınları, İstanbul.
- CASTELLS, Manuel. (1997), **The Rise of Network Society**, Blackwell Publishers, USA- UK
- CRAWFORD, R. (1997), **In The Era of Human Capital**, Harper, Business, USA
- ÇOBAN, Hasan. (1997), **Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- DRUCKER, F. Peter. (1991), **Yeni Gerçekler**, (Çev: B.Karanakçı) Türkiye İş Bankası, Kültür Yay. Ank.
- DRUCKER, F. Peter. (1994), **Gelecek İçin Yönetim**, 1990'lar ve Sonrası, 2b. Çev: F. Üçcan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 327, s.y.
- DRUCKER, F. Peter. (1994), **Kapitalist Ötesi Toplum**, (Çev: B. Çorakçı) İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- ERKAN, Hüsni. (1998), **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**.4b, Türkiye İş Bankası Yay. No: 326. Bilim Dizisi, No 8, Ankara
- GİDDENS, Anthony. (2000), **Sosyoloji**, Ayraç Yayınları, Ankara.
- GÜLGÖZ, Sami. (2002), "Bilgi Toplumu ve Psikoloji", **Günce**, Sayı 24, Sayfa 11-12, Kasım, 2002
- IRZİK, Gürol. (2002), "Bilgi Toplumu mu, Enformasyon Toplumu mu", **Günce**, Sayı 24, Sayfa 6, Kasım, 2002
- KAPLAN, Yusuf. (1991), **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, Rey Yayınları, İstanbul.
- KARANCI, Nuray. (2002), "Bilgi Toplumu ve Psikoloji", **Günce**, Sayı 24, Sayfa 11-12, Kasım, 2002
- KENNEDY, Paul. (1995), **Yirmibirinci Yüzyıla Hazırlanırken**, (Çev: F. Üçcan) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, no: 340, Ankara.
- KONGAR, Emre. (2001), **Küresel Terör ve Türkiye**, 3 b, Remzi Kitabevi, İstanbul
- KONGAR, Emre. (1992), **21. Yüzyılda Dünya, Türkiye ve Kamuoyu**, Simavi Yayınları, no: 5, Ankara.
- MASUDA, Y. (1990), **Managing in the Information Society**, Basil, Blackwall, Cambridge- mass.
- POLOMA, Margareth. (1993), **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, (Çev: H. Erbaş) Gündoğan Yayınları, Ankara.
- SADIKLAR, C. Tayyar. (1995), **2000'li Yıllar Dünya ve Türkiye**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,
- TEKELİ, Hasan. (1994), **Bilgi Çağı**, Simavi Yayınları, İstanbul.
- YÜKSEL, Mehmet. (2001), "Fikri Mülkiyete İlişkin Felsefi Tartışmalar", **Kültür ve İletişim**, 2001, 4 (1), s. 88-108
- ZİJDERVELD, Anton. (1985), **Soyut ve Toplum**, (Çev: Cevdet Cerit) Pınar Yay., İstanbul.